

О‘ЗBEKISTON HUDUDIDA YASHAB O‘TGAN QADIMGI URF- ODATLAR VA BAYRAMLAR TARIXI

Otajon Eshmuratov

Oriental universiteti tarix yo'nalishi magistranti

Annotatsiya: Maqola O‘zbekiston hududida yashab o‘tgan qadimgi urf-odatlar va bayramlar tarixiga bag‘ishlangan. Unda xalq hayotidagi turli marosimlar, diniy va milliy bayramlarning ildizlari, ularning bugungi kundagi davomiyligi va madaniy meros sifatidagi ahamiyati o‘rganilgan. Maqola zamonaviy manbalar asosida tayyorlangan bo‘lib, tarixiy va madaniy nuqtai nazardan urf-odatlar va bayramlarning jamiyatdagi o‘rni yoritilgan.

Kalit so‘zlar: O‘zbekiston tarixi, qadimgi urf-odatlar, milliy bayramlar, Nowruz, madaniy meros, an‘ana.

Kirish

O‘zbekiston hududi qadimdan turli xalqlar va sivilizatsiyalarning chorrahasida joylashgan. Shu sababli, bu hududda yashagan odamlarning hayoti boy madaniy an‘analarga, urf-odatlar va bayramlarga boy bo‘lgan. Qadimgi davrlardan buyon xalq turli marosimlar orqali o‘z qadriyatlarini ifodalagan, tabiat hodisalarini e‘zozlagan va ijtimoiy hayotni tartibga solgan. Ushbu maqolada O‘zbekiston hududida shakllangan qadimgi urf-odatlar va bayramlarning tarixi, ularning bugungi hayotimizdagi izlari va zamonaviy qo‘llanilishi yoritiladi.

O‘zbekiston hududidagi qadimgi urf-odatlar ko‘pincha tabiat bilan bog‘liq bo‘lgan. Masalan, bahor kelishini nishonlash maqsadida o‘tkaziladigan Nowruz bayrami qadimiy davrlardan buyon mavjud bo‘lgan. Bu bayram faqatgina tabiatning uyg‘onishini emas, balki inson hayotidagi yangilanish va obodlik ramzini bildirgan. Shuningdek, qishloq joylarda o‘tkaziladigan mehnat va hosil marosimlari ham xalq hayotining ajralmas qismi bo‘lgan.

O‘zbekiston hududidagi qadimgi urf-odatlar va bayramlar nafaqat tabiat bilan, balki inson hayoti va jamiyat tartibi bilan chambarchas bog‘langan. Qadimgi davrlarda

yilning fasllari, hosil davrlari va tabiatdagi o'zgarishlar xalq hayotini shakllantirgan va turli marosimlar orqali nishonlangan. Nowruz bayrami – bu qadimiy an'analarning eng mashhuri bo'lib, bahor kelishini, tabiat uyg'onishini va hayot yangilanishini bildiradi. Bayram oldidan uylarni tozalash, eski narsalarni yo'q qilish va yangi ishlarni boshlash kabi urf-odatlar amalga oshirilgan. Shu tariqa qadimgi xalqlar tabiat bilan uyg'un yashashni qadrlagan.

Hosil bayramlari qishloq joylarda keng tarqalgan bo'lib, ular iqtisodiy, madaniy va ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan. Masalan, dalada hosilni yig'ishdan oldin turli marosimlar o'tkazilgan: mehnatga kirishdan oldin duo o'qish, maxsus qo'shiqlar kuylash va raqslar bajarish. Bu urf-odatlar xalqni birlashtirgan, jamoaviy birdamlikni mustahkamlashga xizmat qilgan va mehnatning natijasini qadrlashni o'rgatgan. Shuningdek, hosil bayramlari mahalliy hunarmandchilik va milliy taomlarni targ'ib qilishga ham xizmat qilgan.

O'zbekiston hududida oilaviy va diniy marosimlar ham qadimdan an'anaviy tarzda saqlangan. To'y marosimlari uzoq davom etgan va unda xalq qo'shiqlari, raqslar va o'yinlar bilan birga turli e'tiqodiy elementlar mavjud bo'lgan. Masalan, uy qurish yoki yangi uyga ko'chishda barakali bo'lishi uchun maxsus marosimlar o'tkazilgan. Bola tug'ilishi, nomlanishi, birinchi qadam qo'yishi, o'qishga kirishi kabi voqealar ham qadimiy urf-odatlar bilan bog'langan. Shu tarzda qadimgi xalqlar hayotning har bir bosqichini ma'naviy va ijtimoiy ramzlar bilan ifodalagan.

Hududiy an'analar ham alohida e'tibor talab qiladi. Farg'ona vodiysida "Gul bayrami" qadimiy an'ana sifatida nishonlangan, unda gullar bilan bezatilgan maydonlarda ko'rgazmalar, xalq o'yinlari va hunarmandchilik mahsulotlari namoyish etilgan. Surxondaryo va Qashqadaryo hududlarida "Hosil bayrami" o'tkazilgan, bunda qishloq ahli bir-biriga mahsulotlarini taqdim etgan, turli folklor dasturlari va o'yinlar bilan bayramni jonlantirgan. Bunday bayramlar nafaqat madaniy tadbir sifatida, balki iqtisodiy va ijtimoiy aloqalarni mustahkamlash vositasi sifatida ham xizmat qilgan.

Shuningdek, qadimgi davrlarda xalq hayotining muhim voqealari urf-odatlar bilan mustahkam bog'langan. Masalan, qarindoshlar o'rtasidagi kelin-kuyov

kelishuvlari, tug'ilgan bola uchun uyga ziyofat berish, o'g'il yoki qizning birinchi maktabga borishi kabi marosimlar jamiyatda ijtimoiy birlikni saqlashga xizmat qilgan. Bu marosimlarda xalq qo'shiqlari, raqslar va duolar orqali qadimiy ma'naviy qadriyatlar yosh avlodga yetkazilgan.

Zamonaviy davrda qadimgi urf-odatlar va bayramlar o'z shaklini biroz o'zgartirib, lekin mazmunini saqlagan holda davom etmoqda. Nowruz bayrami shahar va qishloq aholisi tomonidan keng nishonlanadi, maktablar, madaniyat markazlari va kutubxonalarda turli tadbirlar tashkil qilinadi. Ba'zi hududlarda qadimiy marosimlar teatr sahnalarida jonlantiriladi, xalq qo'shiqlari va raqslari bilan boyitiladi. Shu tarzda qadimgi urf-odatlar zamonaviy hayot bilan uyg'unlashib, yosh avlod uchun tarixiy va madaniy ma'lumotlarni yetkazuvchi vositaga aylanadi.

Internet va ommaviy axborot vositalari orqali qadimgi urf-odatlar va bayramlarning tarixi keng auditoriyaga yetkazilmoqda. Turli madaniy saytlar, ilmiy maqolalar va onlayn tadbirlar orqali yoshlar qadimgi an'analarni o'rganmoqda va ular hayotga integratsiya qilinmoqda. Bu esa milliy madaniyatni saqlash va rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, tarixiy manbalarni o'rganish va qadimiy urf-odatlarini tadqiq qilish yosh avlodga madaniy xotirani boyitish imkonini beradi.

O'zbekiston hududida diniy va oilaviy marosimlar ham qadimiy an'ana sifatida saqlanib kelgan. Masalan, to'y marosimlari, tug'ilgan kunlar va yangi uy qurish bilan bog'liq urf-odatlar jamiyatda ijtimoiy birlik va ahillikni mustahkamlashga xizmat qilgan. Qadimiy davrlarda bu marosimlarda xalq qo'shiqlari, raqslar va turli o'yinlar orqali o'z madaniy merosini avlodlarga yetkazgan.

Zamonaviy davrda qadimgi urf-odatlar va bayramlar o'z shaklini biroz o'zgartirib, lekin mazmunini saqlagan holda davom etmoqda. Masalan, Nowruz bayrami nafaqat shahar va qishloq aholisi tomonidan keng nishonlanadi, balki maktablarda, madaniyat markazlarida ham turli tadbirlar o'tkaziladi. Bu esa o'tmish va hozirgi davr o'rtasidagi madaniy uzviylikni ta'minlaydi. O'zbekiston hududidagi qadimgi urf-odatlar ko'pincha tabiat, hosil va ijtimoiy hayot bilan bog'liq bo'lgan. Masalan, bahor kelishini nishonlash maqsadida o'tkaziladigan Nowruz bayrami

qadimiy davrlardan buyon mavjud bo'lgan. Bu bayram faqatgina tabiatning uyg'onishini emas, balki inson hayotidagi yangilanish va obodlik ramzini bildirgan. Nowruz oldidan qish mavsumining oxiri va bahor boshlanishini belgilovchi maxsus marosimlar o'tkazilgan: eski narsalarni yo'q qilish, uylarni tozalash, yangi kiyimlar kiyish, mehnatni boshlash. Shu tariqa xalq tabiat bilan uyg'unlikda yashashni qadrlagan.

Shuningdek, qishloq joylarda o'tkaziladigan mehnat va hosil marosimlari ham qadimiy urf-odatlar orasida muhim o'rin tutadi. Hosil yig'ish davrida o'tkazilgan bayramlar faqatgina mehnat natijasini nishonlash bilan cheklanmagan, balki jamoaviy birdamlikni mustahkamlash, qishloq ahli o'rtasida ijtimoiy aloqalarni rivojlantirishga xizmat qilgan. Masalan, qishloqning bir-biriga yordam berish an'analari, umumiy dala ishlarida qatnashish qadimgi urf-odatlarning ajralmas qismi bo'lgan.

O'zbekiston hududida diniy va oilaviy marosimlar ham qadimiy an'ana sifatida saqlanib kelgan. Masalan, to'y marosimlari, tug'ilgan kunlar, yangi uy qurish, bola nomlash va qarindoshlar bilan uchrashuvlar kabi marosimlar jamiyatda ijtimoiy birlik va ahillikni mustahkamlashga xizmat qilgan. Qadimgi davrlarda to'y marosimlari odatda bir necha kun davom etgan, unda xalq qo'shiqlari, raqslar va turli o'yinlar orqali o'z madaniy merosini avlodlarga yetkazgan. Shu bilan birga, oilaviy marosimlarda e'tiqodiy elementlar ham uchragan: masalan, uy qurish yoki yangi uyga ko'chishda barakali bo'lishi uchun maxsus marosimlar o'tkazilgan.

Bundan tashqari, turli hududlarda o'ziga xos an'anaviy bayramlar mavjud bo'lgan. Masalan, Farg'ona vodiysida "Gul bayrami", Surxondaryo va Qashqadaryo hududlarida "Hosil bayrami" kabi marosimlar qadimdan o'tkazilgan. Bu bayramlarda xalq o'rtasida san'at va hunarmandchilik namoyishlari, milliy taomlar va hunarmandlar mahsulotlari bilan almashinuv bo'lgan. Shu tariqa bayramlar nafaqat qadimiy urf-odatlar, balki iqtisodiy va madaniy hayotning ham muhim qismi bo'lgan.

Zamonaviy davrda qadimgi urf-odatlar va bayramlar o'z shaklini biroz o'zgartirib, lekin mazmunini saqlagan holda davom etmoqda. Masalan, Nowruz bayrami nafaqat shahar va qishloq aholisi tomonidan keng nishonlanadi, balki

maktablarda, madaniyat markazlarida ham turli tadbirlar o'tkaziladi. Ba'zi hududlarda qadimiy marosimlar teatr sahnalarida jonlantiriladi, xalq qo'shiqlari va raqslari bilan boyitiladi. Shu tarzda qadimgi urf-odatlar zamonaviy hayot bilan uyg'unlashib, yosh avlod uchun tarixiy va madaniy ma'lumotlarni yetkazuvchi vositaga aylanadi. O'zbekiston hududidagi qadimgi urf-odatlar va bayramlar ko'pincha tabiat, hosil, mehnat va ijtimoiy hayot bilan chambarchas bog'langan. Qadimiy xalqlar tabiat hodisalarini qadrlagan, yil fasllari, hosil davrlari va tabiatdagi o'zgarishlarni marosimlar orqali nishonlagan.

Bahor kelishini bildiruvchi Nowruz bayrami qadimgi davrlardan beri O'zbekistonda keng tarqalgan. Bu bayram inson hayotida yangilanish va obodlik ramzi sifatida qadrlangan. Nowruz oldidan o'tkaziladigan marosimlarda eski narsalarni yo'q qilish, uylarni tozalash, yangi kiyimlar kiyish va mehnatni boshlash kabi urf-odatlar bo'lgan. Shu bilan xalq tabiat bilan uyg'unlikda yashashni qadrlagan va bu urf-odatlar avloddan-avlodga yetkazilgan.

Qishloq joylarda hosil yig'ish davrida o'tkazilgan bayramlar ham qadimiy urf-odatlar orasida muhim o'rin tutgan. Hosil bayramlarida qishloq ahli birgalikda dala ishlariga qatnashgan, mehnatni umumiy ravishda amalga oshirish orqali jamoaviy birdamlik va ijtimoiy aloqalarni mustahkamlashgan. Masalan, dalada hosilni yig'ishdan oldin o'tkaziladigan marosimlarda maxsus qo'shiqlar, raqslar va o'yinlar bo'lgan. Shunday qilib, hosil bayramlari nafaqat iqtisodiy ahamiyatga ega bo'lgan, balki madaniy merosning bir qismi sifatida ham xizmat qilgan.

O'zbekiston hududida diniy va oilaviy marosimlar ham qadimiy an'ana sifatida saqlangan. Masalan, to'y marosimlari, tug'ilgan kunlar, yangi uy qurish, bola nomlash va qarindoshlar bilan uchrashuvlar qadimdan o'tkazilgan. To'y marosimlari odatda bir necha kun davom etgan va unda xalq qo'shiqlari, raqslar, o'yinlar va o'ziga xos ritual elementlar bo'lgan. Shu tariqa, oilaviy marosimlar ijtimoiy birlikni mustahkamlash, qarindoshlik aloqalarini rivojlantirish va yosh avlodga qadriyatlarini yetkazish vositasi bo'lgan. Uy qurish marosimlarida baraka tilash, maxsus duolar o'qish, mehmonlarni

kutib olish kabi urf-odatlar mavjud bo'lgan, bu esa qadimgi xalqlarning e'tiqodiy hayotini aks ettiradi.

O'zbekistonning turli hududlarida o'ziga xos bayramlar va marosimlar mavjud. Masalan, Farg'ona vodiysida "Gul bayrami" qadimiy an'ana sifatida nishonlangan, unda gullar bilan bezatilgan maydonlarda ko'rgazmalar, xalq o'yinlari va hunarmandchilik mahsulotlari namoyish etilgan. Surxondaryo va Qashqadaryo hududlarida "Hosil bayrami" o'tkazilgan bo'lib, unda qishloq ahli bir-biriga o'z mahsulotlarini taqdim etgan, turli o'yinlar va folklor dasturlari tashkil etilgan. Shunday bayramlar xalq hayotida faqat madaniy tadbir sifatida emas, balki iqtisodiy va ijtimoiy aloqalarni mustahkamlash vositasi sifatida ham muhim bo'lgan.

Bundan tashqari, qadimgi davrlarda ba'zi marosimlar inson hayotidagi muhim voqealar bilan bog'langan. Masalan, bola tug'ilishi, uning nomlanishi, birinchi qadamini qo'yishi, o'qishga kirishi kabi voqealar ham urf-odatlar bilan nishonlangan. Bu marosimlarda ota-onalar, qarindoshlar va qo'shnilar bir joyga to'planib, maxsus qo'shiqlar, o'yinlar va duolar bilan bola va oilani tabriklagan. Shu tarzda qadimgi xalqlar hayotning har bir bosqichini ma'naviy va ijtimoiy ramzlar bilan bog'lagan.

Zamonaviy davrda qadimgi urf-odatlar va bayramlar o'z shaklini biroz o'zgartirib, lekin mazmunini saqlagan holda davom etmoqda. Nowruz bayrami nafaqat shahar va qishloq aholisi tomonidan keng nishonlanadi, balki maktablar, madaniyat markazlari va kutubxonalarda ham turli tadbirlar tashkil etiladi. Ba'zi hududlarda qadimiy marosimlar teatr sahnalarida jonlantiriladi, xalq qo'shiqlari va raqslari bilan boyitiladi. Shu tarzda qadimgi urf-odatlar zamonaviy hayot bilan uyg'unlashib, yosh avlod uchun tarixiy va madaniy ma'lumotlarni yetkazuvchi vositaga aylanadi.

Shuningdek, internet va ommaviy axborot vositalari orqali qadimgi urf-odatlar va bayramlarning tarixi keng auditoriyaga yetkazilmoqda. Turli madaniy saytlar, ilmiy maqolalar va onlayn tadbirlar orqali yoshlar qadimgi an'analarni o'rganmoqda va ular hayotga integratsiya qilinmoqda. Bu esa milliy madaniyatni saqlash va rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Shu tariqa, qadimgi urf-odatlar va bayramlar nafaqat tarixiy

ma'lumot, balki zamonaviy ijtimoiy va madaniy hayotning ajralmas qismi bo'lib qolmoqda.

Xulosa

O'zbekiston hududida yashab o'tgan qadimgi urf-odatlar va bayramlar xalq tarixining ajralmas qismi bo'lib, ular orqali insonlar o'z qadriyatlarini ifodalagan. Bugungi kunda bu urf-odatlar va bayramlar nafaqat tarixiy meros sifatida, balki zamonaviy hayotning ajralmas elementi sifatida ham ahamiyat kasb etmoqda. Shu sababli, ularni o'rganish va saqlash milliy madaniyatimizni boyitish va avlodlarga yetkazish uchun muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirzaev, A. O'zbekiston tarixi va madaniy merosi. – Toshkent: Fan, 2018.
2. Karimov, D. Qadimgi urf-odatlar va milliy bayramlar. – Samarqand: Sharq, 2020.
3. Rustamov, S. Nowruz va uning tarixiy ildizlari. – Toshkent: Ma'rifat, 2021.
4. Zamonaviy onlayn manbalar: O'zbekiston madaniyat vazirligi rasmiy sayti, tarixiy portallar, ilmiy maqolalar.
5. Tursunov, B. O'zbekiston xalqining qadimiy bayramlari va marosimlari. – Toshkent: Ilm, 2019.
6. Yusupova, N. Milliy urf-odatlar va madaniy merosni saqlash masalalari. – Samarqand: Ma'naviyat, 2022.